

NEKROLÓG

2003 december 16-án, életének 90-ik évében elhunyt Dezső Loránt professzor, az MTA Napfizikai Obszervatóriumának megalapítója és korábbi igazgatója.

Dezső Loránt 1914 május 7-én született. Apja, Dezső Kázmér, Nagykőrös polgármestere volt. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, ahol csillagászat, elméleti fizika és matematika tárgykörben szerzett bölcsészdoktori diplomát 1938-ban. Az egyetem Csillagászati Tanszékén 1935 és 1938 között gyakornok volt. A budapesti csillagvizsgálóban 1937-39 között ösztöndíjas kutatóként dolgozott, majd a zürichi Műegyetem csillagvizsgálójában töltött egy évet szintén ösztöndíjasként. Itt ismerkedett meg a napfoltészlelések és a spektroheliográffal végzett flerészlelések gyakorlatával, ami később egy életre ehhez a jelenségkörhöz kötötte. A zürichi év után visszakerült a budai csillagdába, majd a háború kezdete után Kolozsvárra került a Ferenc József Tudományegyetemre, ahol tanársegéd, megbízott előadó és a csillagászati obszervatórium vezetője volt 1944-ig. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen a csillagászat egyetemi tanára volt 1944 és 1948 között. Ezután visszakerült a budai csillagdába, ahol 1948 és 1957 között a napfizikai osztályt vezette. Az osztály 1957-ben Debrecenbe költözött, ahol létrejött az MTA Napfizikai Obszervatóriuma, melynek Dezső Loránt nyugdíjazásáig (1982-ig) igazgatója, aztán haláláig tudományos tanácsadója volt. A debreceni egyetemen a csillagászat előadójaként vett részt az oktatásban, 1964-től mint egyetemi tanár.

Egész életművét a naptevékenység, ezen belül elsősorban a napfoltok észlelésének és elemzésének szentelte. Ennek nemcsak a meghatározó zürichi tanulmányév hatása volt az oka, hanem az is, hogy a magyar csillagászat történetében már voltak hagyományai a rendszeres napészleléseknek. Konkoly Thege Miklós Ógyallán, Fényi Gyula pedig Kalocsán több évtizedes észlelési anyagot gyűjtött a tizenkilencedik század végén és a huszadik elején, ezek a napfizikai osztály birtokába kerültek. Dezső Loránt 1948-ban Konkoly műszereivel kezdte meg a svábhegyi csillagdában is a munkát, majd a Debrecenbe költözést követően beindította a debreceni ftohéliográf-programot. Ezek nagyon nehéz idők voltak, a csillagászat pedig fajlagosan (az egy kutatóra jutó költségek tekintetében) a legdrágább tudományág, ezért ő rá is volt kényszerítve, hogy olyan programot indítson, ami a meglévő, viszonylag olcsó eszközökkel művelhető volt. Felismerte, hogy a napfoltok klasszikus eszközökkel való vizsgálata általában nem tartozik a fő kutatási irányba, mindenütt (ahol ezt anyagilag meg lehet tenni) "divatosabb" témákat üznek modernebb technikákkal. A napfoltok azonban nem törődnek a divatokkal, továbbra is élnek az életüket és valakiknek feltétlenül fel kell vállalni azt, hogy történeéseiket a lehető legpontosabban regisztrálják és elemzik, ugyanúgy, mint mondjuk a meteorológiai jelenségeket. Ez a felismerés alapozta meg a Napfizikai Obszervatórium alapprogramját.

Az 1957 után eltelt évtizedekben végzett aprólékos, sokszor egyenesen sziszifuszi munka lassanként monopolhelyzetbe hozta az obszervatóriumot a napfoltészlelések terén. Gyulán is létesült egy megfigyelőállomás a víztorony tetején, ennek az az érdekessége, hogy ezenkívül mind a mai napig csak egy olyan napfizikai műszer van a világon (mégpedig a mount wilson-i 150 lábas teleszkóp), melynek optikája a talajszint felett 43 méterrel található, ami igen fontos a képminőség szempontjából. A gyulai teljes napkorong-észlelések még jelenleg is a legjobb minőségűek. 1976-ban Greenwich-ben befejeződött az 1874 óta készített napfoltkatalógus, a "Greenwich Photoheliographic Results" publikálása, és ettől kezdve Debrecenre hárult ez a feladat.

Mára elmondhatjuk, hogy a talán legfontosabb naptevékenységi jelenségre, a napfoltokra vonatkozóan Debrecen világelsőnek számít a következő szempontok alapján. A történeti (Fényi és Konkoly) napészlelések, valamint a Debrecenben és Gyulán gyűjtött anyag együttesen a leghosszabb (bár nem összefüggő) időszakot fedi le a rendszeres fotoszférazslelést folytató obszervatóriumok észlelési anyagai között. A debreceni/gyulai észlelések alapján végzett napfoltpozíció-mérések pontossága a legnagyobb: 0,1 héliografikus fok. A napfolt-terület adatok a legmegbízhatóbbak, (szórásuk a legkisebb). A Debrecenben szerkesztett napfoltkatalógus az egyetlen (a világon jelenleg készített 15 anyag között), mely minden egyes folt adatait tartalmazza - még a legkisebbekét is, melyek egyáltalán észlelhetők.

A fotohéliográf-program mellett újabb lehetőségek nyíltak 1970-es évek elején, amikor a magyar tudománynak jelentős fejlesztési támogatás jutott. Ekkor érte el az obszervatórium mai méretét és műszerezettségét, koronográf (spektrográffal), hangolható H-alfa monokromátor és egy sor kiértékelő berendezés került az intézetbe. Az új eszközökkel már több új észlelési lehetőség is nyílt, többek között megindult a napkitörések vizsgálata.

Ezekhez a fejlesztésekhez olyan rendkívüli személyes adottságok együttesére volt szükség, mint a hatalmas elszántság, céltudatosság, kifogyhatatlan energia, kommunikációs- kapcsolatteremtő- és szervezőkészség, türelem az aprómunkához, valamint a kritikus helyzetekben döntően fontos találékonyság. Dezső Loránt született vezető volt, akkor érezte magát elemében, mikor körülötte hemzsegett mindenki, folyt a munka, ilyenkor olyan volt, mint egy hajóskapitány. Idős korában is megcsodáltuk energiáját, hogy kilencven felé közeledve is minden nap elegánsan, öltönyben, nyakkendőben kijött az obszervatóriumba, hogy kövesse a szakma eseményeit.

Ha valaki ezek után azt hinné, hogy Dezső Lorántnak semmi másra nem maradt energiája és egyébire nem gondolt, csak a napfizikára, az nagyon téved. Kevés embert ismertünk, aki ennyire teljes életet élt. Fiatal korában sokat sportolt, kézilabdázott, tornázott, szenvedélyesen vitorlázott, nagy zeneértő, koncertlátogató, Wagner-rajongó volt. Leginkább azonban arról volt híres, hogy a gasztronómiához is professzori szinten értett. Minden éttermet, ételt és italt ismert és gondja volt rá, hogy külföldi vendégeit és kollégáit a legjobb kulináris élményekkel is gazdagítsa, amit ők sok év múltán is mindig lelkesen emlegetnek. Bő humorú, életvidám ember volt, aki környezetét is magával ragadta.

Az iskolateremtő tudósok életművét nemcsak saját munkái és eredményei jelentik, hanem közvetve mindazok, melyeket ő tett lehetővé, vagy ő inspirált. Ilyen értelemben Dezső Loránt életműve még sokáig gyarapodni fog mindazokban a munkákban, melyek az irányításával létrehozott, világviszonylatban is egyedülállóan gazdag észlelési anyagra épülnek.